

สถานภาพความรู้เรื่อง “ศรีวิชัย” ในประเทศไทยในรอบ 30 ปี ที่ผ่านมา (2520 - 2550)

ฤทัยชนก ห่วงจริง*

ความนำ

ความรู้เรื่อง “ศรีวิชัย” ได้รับการถ่ายทอดในประเทศไทยเป็นครั้งแรกในพ.ศ.2469 เมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์หนังสือเรื่อง ตำนานพุทธเจดีย์สยาม ซึ่งการศึกษาเรื่องศรีวิชัยในยุคนั้น ถือเป็นส่วนหนึ่งของการสนใจหาความรู้และศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับรัฐโบราณของชนชั้นนำสยาม ดังนั้นการเขียนเรื่อง “ศรีวิชัย” จึงถือเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างเนื้อที่ให้กับประวัติศาสตร์ชาติที่ต้องการเน้นถึงความเจริญรุ่งเรืองของสยามมาตั้งแต่อดีต โดยเฉพาะการสร้างอดีตที่เก่าแก่กว่าการมีอาณาจักรสุโขทัยเป็นราชธานีแห่งแรกของสยามและการเขียนประวัติศาสตร์ที่มีลักษณะดังกล่าว เกิดขึ้นขณะที่สยามกำลังก้าวสู่การเป็นรัฐชาติในช่วงปลายรัชกาลที่ 4 จนถึงรัชกาลที่ 6

บทความนี้ต้องการสำรวจสถานภาพความรู้เรื่อง “ศรีวิชัย” ในรอบ 30 ปี (พ.ศ.2520-2550) ที่ผ่านมามีลักษณะอย่างไรและมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใด โดยผลงานที่นำมาศึกษาในบทความนี้ เน้นผลงานของนักวิชาการในประเทศไทยเท่านั้น โดยศึกษาจากวารสาร, หนังสือและเอกสารประกอบการสัมมนา

การศึกษาเรื่องศรีวิชัยก่อน พ.ศ.2520

การศึกษาเรื่องศรีวิชัยในประเทศไทย ได้รับความสนใจจากปัญญาชนชาวไทยทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคตั้งแต่พ.ศ.2469 เป็นต้นมา และตั้งแต่พ.ศ.2469-2520 การศึกษาเรื่องศรีวิชัยส่วนใหญ่ใช้หลักฐานทางด้านภูมิศาสตร์, หลักฐานทางด้านเอกสารโบราณและจารึก, หลักฐานทางด้านศิลปวัตถุและโบราณสถาน จากหลักฐานดังกล่าวสามารถจัดแนวทางของการศึกษาเรื่องศรีวิชัยได้ 2 ประเด็น คือ

- 1) การศึกษาเรื่องศรีวิชัยทางด้านพัฒนาการของที่ตั้งและจุดศูนย์กลางของอาณาจักร และ
- 2) การศึกษาเรื่องศรีวิชัยในฐานะที่เป็นรูปแบบศิลปกรรม

---

* นิสิตปริญญาโท ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “องค์ความรู้เรื่องศรีวิชัยในประเทศไทย พ.ศ.2469-2550” ในการนี้ผู้เขียนขอขอบพระคุณ ผศ.สาวิตรี พิสนุพงศ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่กรุณาให้ความเห็นและชี้แนะข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศรีวิชัย และ อ.ดร.มรกต เจวจินดา ไมยเออร์ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมสำหรับคำวิจารณ์อย่างมีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการแก้ไขปรับปรุงวิทยานิพนธ์ อย่างไรก็ตาม ความรับผิดชอบใดๆทั้งในข้อเท็จจริงและการตีความย่อมเป็นของผู้เขียนผู้เดียว

1. การศึกษาเรื่องศรีวิชัยทางด้านพัฒนาการของที่ตั้งและจุดศูนย์กลางของอาณาจักร

ในระยะแรกการศึกษาเรื่องพัฒนาการที่ตั้งและจุดศูนย์กลางของอาณาจักรศรีวิชัย ส่วนใหญ่ใช้หลักฐานประเภทศิลาจารึกและเอกสารโบราณในการหาข้อมูลเพื่อตั้งข้อสมมติฐาน แต่หลักฐานที่มีอยู่ไม่ชัดเจนเพียงพอที่จะสรุปเรื่องที่ตั้งและจุดศูนย์กลางของอาณาจักรได้ จึงเป็นผลให้การศึกษาเรื่องศรีวิชัยทางด้านพัฒนาการของที่ตั้งและจุดศูนย์กลางของอาณาจักร แยกออกเป็น 2 ประเด็น คือ 1) การก่อตั้งอาณาจักรที่มีจุดศูนย์กลางอยู่ที่เมืองปาเล็มบัง เกาะสุมาตรา และ 2) การก่อตั้งอาณาจักรที่มีจุดศูนย์กลางอยู่ที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

1.1 ความรู้เกี่ยวกับเรื่องศรีวิชัยด้านที่ตั้งและจุดศูนย์กลางอยู่ที่เมืองปาเล็มบัง เกาะสุมาตรา

1.1.1 การก่อตั้งอาณาจักรที่มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองปาเล็มบัง จากการใช้หลักฐานทางด้านเอกสารโบราณและจารึก

งานเขียนที่เสนอเรื่องศรีวิชัยในประเด็นการก่อตั้งอาณาจักรที่มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองปาเล็มบัง จากการใช้หลักฐานทางด้านเอกสารโบราณและจารึก ได้แก่

ปี	ชื่อผลงาน	เจ้าของผลงาน	ประเภทของงานเขียน
2479	สุวรรณภูมิ	ขุนศิริวัฒนอาทร (ผล ศิริวัฒนกุล)	หนังสือ
2481	แหลมอินโดจีนสมัยโบราณ	พระยาอนุমানราชธน	หนังสือ
2486	ประวัติการค้าของไทย	ขุนวิจิตรมาตรา	หนังสือ
2500	สุวรรณภูมิและทวารวดีอยู่ที่ไหน	ขจร สุขพานิช	นิตยสารศิลปากร ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 ก.ค.
	พุทธานุกรณ	เขียน ยิ้มศิริ	หนังสือ
2503	เรื่องโบราณคดี	สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพและหลวงบริบาลบุรีภัณฑ์	หนังสือ

งานเขียนกลุ่มนี้ใช้หลักฐานประกอบ เช่น หลักฐานทางด้านเอกสารโบราณ¹ และจารึก² ได้ให้ข้อเสนอว่า เมืองปาเล็มบังตั้งอยู่ในที่ที่เหมาะสมสำหรับการเป็นเส้นการเดินทางเรือระหว่างจีนกับอินเดีย และเมืองนี้ยังเป็นท่าเรือที่สำคัญสำหรับนักเดินเรือต่างชาติ ที่ต้องจอดพักเพื่อเป็นจุดแลกเปลี่ยนสินค้า รวมถึงการหาอาหารและน้ำดื่มสำหรับการเดินทางต่อไป ดังนั้นในช่วงก่อนพ.ศ.2520 "ศรีวิชัย" จึงหมายถึงอาณาจักรที่มีอำนาจทางการเมืองที่มั่นคง มีอาณาเขตกว้างขวางใหญ่โตครอบคลุมหมู่เกาะบริเวณทางตอนใต้ของคาบสมุทรมลายูตลอดจนถึงดินแดนบางส่วนของคาบสมุทรมลายู โดยมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่เมืองปาเล็มบัง เกาะสุมาตรา มีหน้าที่ควบคุมเส้นทางการค้าทางทะเลที่ผ่านช่องแคบมะละกา เพื่อเชื่อมโยงเส้นทางจากมหาสมุทรอินเดียทางทิศตะวันตกเข้าสู่ทะเลจีนทางทิศตะวันออก

¹ เอกสารอาหรับและบันทึกการเดินทางของหลวงจีนอี้จิง

² จารึกเมืองปาเล็มบัง 6 หลัก, จารึกหลักที่ 23 จากนครศรีธรรมราช(หรือสุราษฎร์ธานี)

1.2 ความรู้เกี่ยวกับเรื่องศรีวิชัยด้านที่ตั้งและศูนย์กลางอยู่ที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ภายหลังจากการเสนอเรื่องที่ตั้งและจุดศูนย์กลางของอาณาจักรศรีวิชัย ว่าตั้งอยู่ที่เมืองปาเล็ม บังบนเกาะสุมาตรา ได้ส่งผลให้เกิดข้อโต้แย้งในเรื่องที่ตั้งและจุดศูนย์กลาง ซึ่งการศึกษาเรื่องศรีวิชัยใน ประเด็นนี้ได้ใช้หลักฐานเอกสารโบราณและจารึก หลักฐานทางด้านภูมิศาสตร์ และหลักฐานศิลปวัตถุ และโบราณสถาน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.2.1 การก่อตั้งอาณาจักรที่มีจุดศูนย์กลางอยู่ที่อำเภอไชยา จากการใช้หลักฐาน ทางด้านเอกสารโบราณและจารึก

งานเขียนที่เสนอเรื่องศรีวิชัยในประเด็นการก่อตั้งอาณาจักรที่มีจุดศูนย์กลางอยู่ที่อำเภอไชยา จากการใช้หลักฐานทางด้านเอกสารโบราณและจารึก ได้แก่

ปี	ชื่อผลงาน	เจ้าของผลงาน	ประเภทของงานเขียน
2503	ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาสมัยศรีวิชัย	ธรรมทาส พานิช	หนังสือ
2515	พนม ทวารวดี ศรีวิชัย	ธรรมทาส พานิช	หนังสือ

ผลงานที่เสนอประเด็นเรื่องศรีวิชัยด้านที่ตั้งและศูนย์กลางอยู่ที่อำเภอไชยา ได้ใช้หลักฐานจาก เอกสารโบราณและจารึก เช่น บทความเรื่องศรีวิชัย ของนายธรรมทาส พานิช โดยศึกษาจากการแปล ความหมายจากจารึกหลักที่ 23 (จารึกวัดเสมาเมือง)และบันทึกการเดินทางของหลวงจีนอี้จิง ทำให้ตั้ง ข้อสันนิษฐานว่าศูนย์กลางของอาณาจักรศรีวิชัยจะต้องอยู่ที่เมืองไชยานีเอง แต่อาณาจักรแห่งนี้ใช้ชื่อว่า "ศรีโพธิ์" ไม่ใช่ "ศรีวิชัย"แต่อย่างไรก็ดีชื่ออาณาจักรศรีโพธิ์ก็ไม่ได้เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางเพราะไม่มี หลักฐานด้านใดรองรับ ในขณะที่ชื่อศรีวิชัยมีปรากฏให้เห็นในจารึก

1.2.2 การก่อตั้งอาณาจักรที่มีจุดศูนย์กลางอยู่ที่อำเภอไชยา จากการใช้หลักฐาน ทางด้านภูมิศาสตร์

งานเขียนที่เสนอเรื่องศรีวิชัยในประเด็นการก่อตั้งอาณาจักรที่มีจุดศูนย์กลางอยู่ที่อำเภอไชยา จากการใช้หลักฐานทางด้านภูมิศาสตร์ ได้แก่

ปี	ชื่อผลงาน	เจ้าของผลงาน	ประเภทของงานเขียน
2493	แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน	พระครูอินทปัญญาจารย์(พุทธทาส อินทปัญญา)	หนังสือ
2510	ดักโกละเมืองท่าค้าขายแหล่งใหญ่ใน สมัยโบราณ	ธนิศ อยู่โพธิ์	นิตยสารศิลปากร ปีที่ 11 ฉบับที่ 4 พ.ย.
2519	จากท่าชนะถึงสงขลา	ศรีศักร วัลลิโภดม	วารสารเมืองโบราณ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 ม.ค.-มี.ค.

ผลงานชิ้นแรกที่ใช้หลักฐานทางด้านภูมิศาสตร์ ในการเสนอเรื่องที่ตั้งและศูนย์กลางของ อาณาจักรศรีวิชัยว่าควรจะต้องอยู่ที่อำเภอไชยา คือ หนังสือเรื่องแนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน ของพระครูอินทปัญญาจารย์(พระพุทธทาสภิกขุ)ในพ.ศ.2493 โดยมีรายละเอียดว่าศูนย์กลางของ อาณาจักรศรีวิชัย ควรตั้งอยู่บริเวณแหลมมลายูทางตอนเหนือแถวเมืองไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ด้วยเหตุผลว่าเมืองไชยามีแม่น้ำหลวงไหลผ่าน¹ แม่น้ำหลวงสายนี้จะเชื่อมต่อกับแม่น้ำตะกั่วป่าซึ่งเป็น

¹แม่น้ำหลวงหมายถึงแม่น้ำตาปี ซึ่งจะไหลผ่านไปออกบริเวณของอ่าวบ้านดอน

เส้นทางที่พวกอินเดียนโบราณใช้เดินทางเพื่อข้ามมาค้าขาย¹ ซึ่งสะท้อนให้เห็นบริเวณอ่าวบ้านดอนเปรียบเสมือนเมืองท่าค้าขายสำหรับแลกเปลี่ยนสินค้า

1.2.3 การก่อตั้งอาณาจักรที่มีจุดศูนย์กลางอยู่ที่อำเภอไชยา จากการใช้หลักฐานทางด้านศิลปวัตถุและโบราณสถาน

ผลงานที่เสนอเรื่องศรีวิชัยในประเด็นการก่อตั้งอาณาจักรที่มีจุดศูนย์กลางอยู่ที่อำเภอไชยา จากการใช้หลักฐานทางด้านศิลปวัตถุและโบราณสถานได้แก่

ปี	ชื่อผลงาน	เจ้าของผลงาน	ประเภทของงานเขียน
2512	อาณาจักรศรีวิชัยที่ไชยา	สายสุนีย์ สุขนคร	อนุสาร อ.ส.ท
2519	ศิลปในอาณาจักรภาคใต้ของประเทศไทย	น.ณ ปากน้ำ	วารสารเมืองโบราณ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 ม.ค.-มี.ค.

จากการใช้หลักฐานทางด้านศิลปวัตถุและโบราณสถาน ให้ข้อเสนอบนเรื่องจุดศูนย์กลางของอาณาจักรศรีวิชัยว่าควรตั้งอยู่ที่อำเภอไชยา เพราะในบริเวณเขตเมืองไชยาปรากฏซากโบราณสถานศิลปะแบบศรีวิชัยที่มีลักษณะของเจดีย์เป็นทรงปราสาท คือ พระบรมธาตุไชยา, วัดเวียง, วัดแก้ว และวัดหลง อันสะท้อนให้เห็นว่าดินแดนแห่งนี้เคยเป็นเมืองใหญ่โตมาก่อนจึงมีการสร้างศาสนสถานที่ยิ่งใหญ่ นอกจากนั้นการพบโบราณสถานขนาดใหญ่สามหลัง ซึ่งเป็นหลักฐานที่สอดคล้องกับข้อความที่ปรากฏในจารึกหลักที่ 23 ที่กล่าวถึงพระเจ้ากรุงศรีวิชัยได้สร้างปราสาท 3 หลัง เพื่อถวายแด่พระโพธิสัตว์ปัทมปาณี

2. การศึกษาเรื่องศรีวิชัยในฐานะรูปแบบศิลปกรรม

การศึกษาเรื่องศรีวิชัยในฐานะรูปแบบศิลปกรรมเริ่มต้นในพ.ศ.2469 โดยสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้นิพนธ์หนังสือเรื่องตำนานพุทธเจดีย์สยาม² โดยใช้หลักฐานทางด้านศิลปวัตถุและโบราณสถานประกอบการศึกษา

2.1 ความรู้เรื่องศรีวิชัยในฐานะรูปแบบศิลปกรรม จากการใช้หลักฐานทางด้านศิลปวัตถุและโบราณสถาน

ผลงานเรื่องศรีวิชัยในประเด็นรูปแบบศิลปกรรม จากการใช้หลักฐานทางด้านศิลปวัตถุและโบราณสถาน ได้แก่

ปี	ชื่อผลงาน	เจ้าของผลงาน	ประเภทของงานเขียน
2469	ตำนานพุทธเจดีย์สยาม	สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ	หนังสือ
2476	โบราณวัตถุสถานในสยาม ภาค 1	หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์	หนังสือ
	เรื่องลักษณะพระพุทธรูปสมัยต่างๆในประเทศไทย	หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์	หนังสือ
2486	พระพุทธรูปสมัยต่างๆในประเทศไทย	หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์	หนังสือ

¹ พระครูอินทปัญญาจารย์.(2493). แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน.พระนคร:คณะกรรมการจังหวัดสุราษฎร์ธานี และคณะกรรมการอำเภอไชยา

² ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา. (2569).ตำนานพุทธเจดีย์สยาม.พระนคร: มปท. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ ในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าจอมมารดาชุ่ม)

2495	ศิลปวัตถุในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ	หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ และ เอ.บี.กริสไวต์	หนังสือ
	พระพิมพ์เครื่องราง กับพระพุทธรูปบูชา	สวัสดิ์ นาคะศิริ (ร.อ. หลวงบรรยทุทธานานาญ)	หนังสือ
2498	สมุดภาพพิพิธภัณฑฯ เล่ม ๑	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ	หนังสือ
2500	ไปจัดพิพิธภัณฑฯ ไซยา	ธรรมบุญ อัดถการ	นิตยสารศิลปากร ปีที่ 1 เล่มที่ 3 กันยายน
2506	ศิลปะในประเทศไทย	ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล	หนังสือ
	พระพุทธรูปสมัยต่างๆในประเทศไทย	รัศมี รัชนิวัต	หนังสือ
	ศิลปะในประเทศไทย	มหาวิทยาลัยศิลปากร	หนังสือ
2508	ประมวลภาพประติมา	ม.ร.ว.ทันพงษ์ กฤดากร	หนังสือ
2511	พระโพธิสัตว์	ภิญโญ ทักษะพยัคฆ์	หนังสือ
	นิทรรศการศิลปะโบราณวัตถุชิ้นเอกจาก พิพิธภัณฑฯ ส่วนบุคคล	ศ.ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล	หนังสือ
2514	พระพุทธรูปรุ่นเก่าในประเทศไทย	ศ.ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล	วารสารโบราณคดี ปีที่ 3
2518	พระพุทธรูป และเทวรูปชิ้นเยี่ยมของ เอกชนในประเทศไทย	สนอง วัฒนวรางกูร	หนังสือ
	ศิลปะอินโดนีเซียสมัยโบราณ	ศ.ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล	หนังสือ
	นารายณ์สวมหมวกแขก	ศรีศักร วัลลิโภดม	วารสารเมืองโบราณ ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 ต.ค.- ธ.ค.
2519	พระพุทธรูปสัมฤทธิ์สมัยศรีวิชัยหรือหริ ภุญชัยในพิพิธภัณฑฯ เมืองโบราณ	ศ.ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล	วารสารเมืองโบราณ ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 เม.ย. - มิ.ย.

พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชานุกาภาพ ได้กล่าวถึงรูปแบบของพุทธเจดีย์ที่สร้างขึ้นตามคติความเชื่อและความศรัทธาในพุทธศาสนา ลัทธิมหายาน โดยเสนอว่าในบรรดาพุทธเจดีย์ทั้งหมดที่พบในสยามและสันนิษฐานว่ามีอายุเก่าแก่กว่าสมัยสุโขทัยนั้น มีเจดีย์กลุ่มหนึ่งซึ่งพบแต่เพียงในจังหวัดสุราษฎร์ธานี¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชานุกาภาพทรงเรียกว่า "พุทธเจดีย์สมัยศรีวิชัย"² นอกจากนั้นรูปเคารพที่ค้นพบบริเวณรอบๆ พุทธเจดีย์ส่วนใหญ่จะเป็นพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร (พระโพธิสัตว์ปัทมปาณี) สันนิษฐานว่าในสมัยนั้นดินแดนแห่งนี้นับถือพุทธศาสนา ลัทธิมหายาน

พรมแดนความรู้เรื่องศรีวิชัยในรอบ 30 ปี (พ.ศ.2520-2550)

นับตั้งแต่หลังพ.ศ.2520 เป็นต้นมา การศึกษาเรื่อง "ศรีวิชัย" ได้รับความสนใจมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองโดยพลังของประชาชนหลังเดือนตุลาคมพ.ศ.2516 ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดแรงผลักดันให้เกิดความต้องการเรียนรู้ เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของสังคมในทุกพื้นที่ของประเทศไทยมากกว่าการศึกษาสังคมในส่วนกลาง การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ก็สามารถกระตุ้นจิตสำนึกในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในหมู่นักวิชาการ ดังเห็นได้จาก ช่วงหลัง

¹ กลุ่มเจดีย์ประเภทนี้ถูกพบเฉพาะเขตจังหวัดสุราษฎร์ธานี ในขณะที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชานุกาภาพทรงนิพนธ์หนังสือเรื่องตำนานพุทธเจดีย์สยาม

² พุทธเจดีย์สมัยศรีวิชัย มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงปราสาท เรือนธาตุมีผังเป็นรูปกากบาท มีมุขทั้ง 4 ด้าน ลักษณะเป็นมุขตันออกมาจากกลางด้านของผนังเรือนธาตุ ยกเว้นด้านทิศตะวันออกมีบันไดทางขึ้นเข้าสู่ห้องโถงกลาง

พ.ศ.2520 มีการประชุมสัมมนาทางวิชาการและการสัมมนาทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่จัดขึ้นโดยวิทยาลัยครู , ศูนย์วัฒนธรรมและสถาบันทางอุดมศึกษาที่จัดขึ้นบ่อยครั้ง ซึ่งนำไปสู่การสร้างผลงานทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศรีวิชัยมากขึ้นในยุคนี้ โดยเห็นได้จากผลงานการศึกษาเรื่องศรีวิชัยทั้งในด้านประวัติศาสตร์, โบราณคดีและศิลปกรรมที่มีการตีพิมพ์ลงในหนังสือและวารสารต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังมีการจัดสัมมนาทางวิชาการของสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น ซึ่งเป็น การสร้างพื้นที่ให้กับนักวิชาการสาขาต่าง ๆ ได้เสนอข้อคิดเห็นที่เกี่ยวกับเรื่องศรีวิชัย

นอกจากนั้นการขยายตัวของสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งในประเทศไทย ซึ่งเท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้กับครูอาจารย์จากท้องถิ่นศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม เป็นผลให้งานค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ไทยมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นรวมถึงการศึกษาประวัติศาสตร์ศรีวิชัยด้วย ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่สร้างความตื่นตัวให้กับการศึกษาประวัติศาสตร์ศรีวิชัยในช่วงหลังพ.ศ.2520 คือการเกิดขึ้นของวารสารกึ่งวิชาการ เช่น วารสารเมืองโบราณ(พ.ศ.2516) , วารสารศิลปวัฒนธรรม (พ.ศ.2522) ซึ่งวารสารกึ่งวิชาการเหล่านี้จะปรากฏผลงานที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ศรีวิชัยมากกว่าวารสารวิชาการ อย่างเช่น วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ (เริ่มกลางทศวรรษ 2500), วารสารธรรมศาสตร์ (เริ่มกลางทศวรรษ 2510) อีกทั้งงานเขียนที่ตีพิมพ์ในวารสารกึ่งวิชาการจะมีความหลากหลายทางประเด็นเนื้อหา ในขณะที่วารสารวิชาการมักจะให้ความสำคัญกับเนื้อหาเฉพาะด้านเท่านั้น

ดังนั้นการสำรวจสถานภาพของการศึกษาเรื่องศรีวิชัยในรอบ 30 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ.2520-2550) จะพบว่าสถานภาพของการศึกษาเรื่อง"ศรีวิชัย"แบ่งได้เป็น 3 ประเด็น คือ การศึกษาเรื่องศรีวิชัยทางด้านพัฒนาการที่ตั้งและจุดศูนย์กลางของอาณาจักร, เรื่องรูปแบบศิลปกรรม และเรื่องสมพันธรัฐศรีวิชัย

1. การศึกษาเรื่องศรีวิชัยทางด้านพัฒนาการที่ตั้งและจุดศูนย์กลางของอาณาจักร

การศึกษาเรื่องศรีวิชัยในประเด็นเรื่องจุดศูนย์กลางและที่ตั้งของอาณาจักร เป็นประเด็นแรกที่ได้รับ ความสนใจและถกเถียงกันตั้งแต่เริ่มมีการศึกษาเรื่องศรีวิชัยในประเทศไทย โดยการศึกษาส่วนใหญ่ใช้การวิเคราะห์จากหลักฐานทางภูมิศาสตร์และแผนที่โบราณ เพื่อกำหนดตำแหน่งที่ตั้งของอาณาจักรศรีวิชัยตามสภาพภูมิศาสตร์และธรณีสัณฐาน รวมไปถึงการติดต่อคมนาคมระหว่างชุมชนโบราณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสำรวจเส้นทางเดินข้ามคาบสมุทรระหว่างชุมชนฝั่งตะวันตกกับฝั่งตะวันออก ตลอดจนการศึกษาทิศทางลมอันเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการสันนิษฐานในเรื่องตำแหน่งที่ตั้งของศรีวิชัย

นอกจากนั้นยังศึกษาจากหลักฐานเอกสารโบราณของจีนและอาหรับ รวมถึงการวิเคราะห์จารึกที่ค้นพบในบริเวณจังหวัดสุราษฎร์ธานีและจากที่อื่น ๆ เพื่อหาความหมายของคำที่ปรากฏในหลักฐานซึ่งอาจจะหมายถึงอาณาจักร, ศูนย์กลางการปกครอง, ชื่อเมือง, สถานที่การค้า โดยการศึกษาเรื่องจุดศูนย์กลางและที่ตั้งของอาณาจักรสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเด็น คือ มีที่ตั้งและศูนย์กลางอยู่ที่เมืองปาเล็มบังบนเกาะสุมาตรา และมีที่ตั้งและศูนย์กลางอยู่ที่อำเภอไชยาจังหวัดสุราษฎร์ธานี

1.1 ความรู้เกี่ยวกับเรื่องศรีวิชัยด้านที่ตั้งและศูนย์กลางอยู่ที่เมืองปาเล็มบังบนเกาะสุมาตรา

1.1.1 จุดศูนย์กลางอยู่ที่เมืองปาเล็มบัง จากหลักฐานทางด้านเอกสารโบราณและจารึก

ผลงานที่ศึกษาเรื่องศรีวิชัยด้านที่ตั้งและศูนย์กลางอยู่ที่เมืองปาเล็มบังบนเกาะสุมาตรา จากการใช้หลักฐานทางด้านเอกสารโบราณและจารึก ได้แก่

ปี	ชื่อผลงาน	เจ้าของผลงาน	ประเภทของงานเขียน
2520	สภาพการณ์ภาคเอเชียอาคเนย์ ก่อน พ.ศ. 1800 เรื่องแหลมมลายูและหมู่เกาะอินโดนีเซีย พุทธศตวรรษที่ 6-18	ศ.ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล	หนังสือ
2525	อักษร ภาษา และจารึกสมัยศรีวิชัย	ศ.ดร.ประเสริฐ ณ นคร	รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์ โบราณคดี-ศรีวิชัย
2529	โบราณคดีประวัติศาสตร์	คงเดช ประพัฒน์ทอง	กรมศิลปากร
2543	โบราณคดีศรีวิชัย	กรมศิลปากร	หนังสือ
2544	ตามรอยศรีวิชัย	นงคราญ ศรีชาย	กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มติชน

หลังพ.ศ.2520 การศึกษาเรื่องที่ตั้งและศูนย์กลางอยู่ที่เมืองปาเล็มบัง ได้ให้ความสำคัญหลักฐานด้านเอกสารโบราณน้อยลง เนื่องจากการบันทึกเอกสารโบราณจะบันทึกเรื่องราวใกล้ตัว เช่น การบันทึกการเดินทางของหลวงจีนอี้จิง จะเป็นการบันทึกเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเนื่องจากหลวงจีนอี้จิงเป็นพระภิกษุในการศึกษาเรื่องศรีวิชัยในช่วงเวลานี้ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาหลักฐานด้านจารึกมากกว่า เช่น การศึกษาศิลาจารึกสุมาตราทั้ง 6 หลักและเศษของจารึก 5 ชิ้น² จากจารึกเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า มีอาณาจักรที่นับถือพุทธศาสนาตั้งอยู่ที่เมืองปาเล็มบังระหว่างพ.ศ.1225 -1229 ซึ่งหมายถึงอาณาจักรศรีวิชัยนั่นเอง³

1.2 ความรู้เกี่ยวกับเรื่องศรีวิชัยด้านที่ตั้งและศูนย์กลางอยู่ที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ภายหลังจากการเสนอเรื่องที่ตั้งและจุดศูนย์กลางของอาณาจักรศรีวิชัยว่าควรตั้งอยู่ที่เมืองปาเล็มบัง ได้ส่งผลให้เกิดการถกเถียงในเรื่องที่ตั้งและจุดศูนย์กลาง หลังพ.ศ.2520 การศึกษาเรื่องศรีวิชัย ในประเด็นที่ตั้งและศูนย์กลางอยู่ที่อำเภอไชยา ได้ใช้หลักฐาน 1) เอกสารโบราณและจารึก 2) หลักฐานทางด้านภูมิศาสตร์ 3) หลักฐานทางด้านศิลปวัตถุและโบราณสถาน และ 4) ผลการสำรวจจากงานขุดค้นและขุดแต่งทางโบราณคดีซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.2.1 จุดศูนย์กลางตั้งอยู่ที่อำเภอไชยา จากหลักฐานทางด้านเอกสารโบราณและจารึก

ผลงานที่เสนอเรื่องศรีวิชัยในประเด็นการก่อตั้งอาณาจักรที่มีจุดศูนย์กลางอยู่ที่อำเภอไชยา จากการใช้หลักฐานทางด้านเอกสารโบราณและจารึกได้แก่

¹ คงเดช ประพัฒน์ทอง.(2529).โบราณคดีประวัติศาสตร์.หน้า122.

² จารึก 6 หลัก แบ่งได้เป็น จารึก 5 หลักและเศษจารึกพบใกล้เมืองปาเล็มบัง อีกหนึ่งหลักพบที่ การังบราหิ บริเวณต้นแม่น้ำปะดังหริ

³ ศ.ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล. (2520). "สภาพการณ์ภาคเอเชียอาคเนย์ ก่อน พ.ศ.1800 เรื่องแหลมมลายูและหมู่เกาะอินโดนีเซีย พุทธศตวรรษที่ 6-18" ใน ประวัติวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหารและบทความเกี่ยวกับอาณาจักรศรีวิชัย. หน้า71-116.

ปี	ชื่อผลงาน	เจ้าของผลงาน	ประเภทของงานเขียน
2522	ไชยา นครศรีธรรมราช ยุคศรีโพธิ์	ธรรมทาส พานิช	วารสารพุทธศาสนา ปีที่ 43 ฉบับที่ 1-2 (ก.พ. - พ.ค.)
2523	ประวัติศาสตร์เมืองไชยาโบราณสมัยรุ่งเรืองสูงสุด	ธรรมทาส พานิช	วารสารพุทธศาสนา ปีที่ 44 ฉบับที่ 1-2 กุมภาพันธ์-พฤษภาคม
2534	ไชยา ที่ตั้งนครหลวงของอาณาจักรศรีวิชัย	ธรรมทาส พานิช	หนังสือ
2538	ตามพริ้งค์ ศรีวิชัย อาณาจักรที่ถูกลืม	สรณัญ เพชญ์ ธรรมาริกุล	หนังสือ
2541	ประวัติศาสตร์ ไชยา นครศรีธรรมราช	ธรรมทาส พานิช	หนังสือ
2542	พนม ไศเลนทร ประวัติศาสตร์ไทยก่อนสมัยสุโขทัย	ธรรมทาส พานิช	หนังสือ
	พระบรมธาตุในดินแดนประเทศไทย	ธรรมทาส พานิช	หนังสือ
2543	ศรีวิชัยหรือศรีโพธิ์ ที่อำเภอไชยา สุราษฎร์ธานี	ชัยวุฒิ	วารสารศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 23 ฉบับที่ 1 พฤศจิกายน
2544	ค้นพบเมืองเก่ากรุงศรีวิชัยจมอยู่ภายใต้กรุงสยาม(เสียมหลอกก)	ช.ธีรทาส	หนังสือ
2545	ศรีวิชัย เจ้าแห่งทะเลและศิลปะ	ชานาญ สัจจะโชติ	หนังสือ
	อาณาจักรศรีโพธิ์	เสนีย์อนุชิต ถาวรเศรษฐ	หนังสือ
2547	สยามประเทศไม่ได้เริ่มต้นที่สุโขทัย	เสนีย์อนุชิต ถาวรเศรษฐ	หนังสือ
2548	ศรีวิชัย กับพระแก้วมรกต	ชานาญ สัจจะโชติ	หนังสือ

การศึกษาเรื่องศรีวิชัยด้านที่ตั้งและศูนย์กลางอยู่ที่อำเภอไชยาภายหลังพ.ศ.2520 ยังคงปรากฏผลงานที่สนับสนุนข้อคิดเห็นเดิม เป็นที่น่าสังเกตว่ากลุ่มนักวิชาการกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นคนในท้องถิ่นของอำเภอไชยาแทบทั้งสิ้น สืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองโดยพลังของประชาชนหลังเดือนตุลาคมพ.ศ.2516 ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดแรงผลักดันให้เกิดความต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมในทุกพื้นที่ของประเทศไทยมากกว่าการศึกษาสังคมในส่วนกลาง

1.2.2 จุดศูนย์กลางตั้งอยู่ที่อำเภอไชยา จากหลักฐานทางด้านภูมิศาสตร์

ผลงานที่ศึกษาเรื่องศรีวิชัยด้านที่ตั้งและศูนย์กลางอยู่ที่อำเภอไชยา จากการใช้หลักฐานทางด้านภูมิศาสตร์ ได้แก่

ปี	ชื่อผลงาน	เจ้าของผลงาน	ประเภทของงานเขียน
2523	แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน	พระครูอินทปัญญาจารย์ (พระพุทธทาส)	วารสารศรีวิชัย ปีที่ 5 ฉบับ 5 (พ.ย.)
2526	อาณาจักรศรีวิชัยในคริสต์ศตวรรษที่ 7	ม.จ.จันทร์จิรายุ รัชนี้	วารสารศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 4 ฉบับที่ 9 (ก.ค.)
2527	มารู้เรื่องกันเสียที เรื่องอาณาจักรศรีวิชัยที่นครไชยา	ม.จ.จันทร์จิรายุ รัชนี้	วารสารศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 5 ฉบับที่ 10 (ส.ค.)
2529	ศรีวิชัยที่ไชยา	ม.จ.จันทร์จิรายุ รัชนี้	วารสารศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (พ.ย.)
2530	อาณาจักรศรีวิชัยที่ไชยา	ม.จ.จันทร์จิรายุ รัชนี้	หนังสือ

ต่อมาภายหลังพ.ศ.2520 การศึกษาเรื่องศรีวิชัยด้านที่ตั้งและศูนย์กลางอยู่ที่อำเภอไชยา จากหลักฐานทางด้านภูมิศาสตร์ ได้อธิบายเรื่องทิศทางลมเพิ่มเติม เช่น ผลงานเรื่องอาณาจักรศรีวิชัยที่ไชยาของ ม.จ.จันทร์จิรายุ รัชนี้ ที่ได้เสนอว่า จากบันทึกการเดินทางของหลวงจีนอี้จิงถึงการเดินทางออก

จากเมืองกว้างตั้งประเทศจีนในเดือนธันวาคม ช่วงฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือใช้เวลาไม่น้อยกว่า 20 วันโดยไม่ได้แวะพักที่ใดเลยก็จะถึงซิลิโพซี¹ จากจุดนี้เอง ม.จ.จันทรจิรายุ รัชนี้ ทรงวิเคราะห์ว่าเป็นไปไม่ได้ที่เรือจะเดินทางไปถึงเมืองปาเล็มบังได้ภายใน 20 วันโดยไม่ได้แวะที่ใดบนคาบสมุทรมลายู โดยท่านได้ตรัสถึงเขตโดลดรัมบริเวณใกล้เส้นศูนย์สูตรว่า เป็นเขตลมแปรปรวนอันตรายสำหรับนักเดินเรือ²

1.2.3 จุดศูนย์กลางตั้งอยู่ที่อำเภอไชยา จากหลักฐานทางด้านศิลปวัตถุและโบราณสถาน

ผลงานที่ศึกษาเรื่องศรีวิชัยด้านที่ตั้งและศูนย์กลางอยู่ที่อำเภอไชยา จากการใช้หลักฐานทางด้านศิลปวัตถุและโบราณสถาน ได้แก่

ปี	ชื่อผลงาน	เจ้าของผลงาน	ประเภทของงานเขียน
2524	ศิลปกรรมโบราณในสยามประเทศ	น. ณ ปากน้ำ	หนังสือ
2545	เมืองไชยา	พระราชสุธรรมเมธี	หนังสือ

เนื่องจากความสอดคล้องของหลักฐานประเภทศิลาจารึก(หลักที่ 23) กับการค้นพบโบราณสถาน ทำให้การศึกษาเรื่องศรีวิชัยจึงระบุที่ตั้งและศูนย์กลางอยู่ที่อำเภอไชยา โดยมาจากการตีความว่าปราสาทอิฐทั้ง 3 หลังที่พระเจ้ากรุงศรีวิชัยในจารึกรับสั่งให้สร้างคือ โบราณสถาน วัดเวียง วัดแก้ว วัดหลง

1.2.4 จุดศูนย์กลางตั้งอยู่ที่อำเภอไชยา จากการใช้ผลการสำรวจจากงานขุดค้นและ ขุดแต่งทางโบราณคดี

ผลงานที่ศึกษาเรื่องศรีวิชัยด้านที่ตั้งและศูนย์กลางอยู่ที่อำเภอไชยา จากการใช้ผลการสำรวจจากงานขุดค้นและขุดแต่งทางโบราณคดี ได้แก่

ปี	ชื่อผลงาน	เจ้าของผลงาน	ประเภทของงานเขียน
2525	การสำรวจ ขุดค้น ขุดแต่ง เพื่อทำหลักฐานเกี่ยวกับเรื่องศรีวิชัย	บรรจง วงศ์วิเชียร	รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์โบราณคดี-ศรีวิชัย

ก่อนพ.ศ.2520 การสำรวจขุดค้นและขุดแต่งทางโบราณคดีบริเวณแหล่งโบราณคดีไชยา มีขึ้นในพ.ศ.2513 แต่การขุดค้นครั้งนี้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องศรีวิชัยไม่มากนัก เนื่องจากการศึกษาทางด้านโบราณคดียังไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร ดังนั้นการศึกษาเรื่องศรีวิชัยโดยการใช้หลักฐานจากการขุดแต่งและขุดค้นทางโบราณคดีจึงเริ่มหลังพ.ศ.2520 จากบทความเรื่องการสำรวจ ขุดค้น ขุดแต่ง เพื่อทำหลักฐานเกี่ยวกับเรื่องศรีวิชัย ของบรรจง วงศ์วิเชียร ที่เสนอให้เห็นว่าจากการขุดค้นบริเวณวัดแก้ว อำเภอไชยา ในพ.ศ.2522³ ได้ค้นพบเศษภาชนะดินเผา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นของประเทศไทยสมัยราชวงศ์หมีง ราชวงศ์ซิง ต่อมาในพ.ศ.2524 ได้มีการขุดค้นบริเวณวัดหลง พบเครื่องถ้วยสมัยราชวงศ์ซุง และเทวรูปสัมฤทธิ์ และในปีเดียวกันก็ได้มีการขุดค้นบริเวณแหลมโพธิ์ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา ได้ค้นพบเครื่องปั้นดินเผาสมัยราชวงศ์ถังเป็นจำนวนมาก จากหลักฐานที่ได้จากการขุดค้นแสดงให้เห็นว่าเมือง

¹ ซิลิโพซีในบันทึกการเดินทางของหลวงจีนฮือจิง หมายถึง อาณาจักรศรีวิชัย

² ม.จ. จันทรจิรายุ รัชนี้. (2530).อาณาจักรศรีวิชัยที่ไชยา. หน้า 42-51.

³ โครงการสำรวจและขุดค้นวัดแก้ว ที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เริ่มดำเนินโครงการใน พ.ศ.2519 แต่เริ่มมีการขุดค้นอย่างจริงจังในพ.ศ.2522

โบราณไชยาเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองในอดีต ซึ่งน่าจะเป็นเมืองท่าที่สำคัญหรืออาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ หรือการเป็นศูนย์กลางทางศาสนา¹

2. ความรู้เกี่ยวกับเรื่องศรีวิชัยในฐานะรูปแบบศิลปกรรม

การศึกษาเรื่องศรีวิชัยในประเด็นเรื่องรูปแบบของศิลปะ เป็นประเด็นที่ได้รับการศึกษามาตั้งแต่ยุคเริ่มแรกของการศึกษาเรื่องศรีวิชัย แต่ภายหลังพ.ศ.2520 การอธิบายเรื่องศรีวิชัยในประเด็นเรื่องรูปแบบทางศิลปกรรม เปลี่ยนไปเป็นการกำหนดความสัมพันธ์ของศิลปวัตถุและโบราณสถาน เพื่อจัดลำดับของยุคสมัยรวมไปถึงการวิเคราะห์จุดกำเนิดและการสืบทอดพุทธศาสนา ที่มีอิทธิพลต่อการเกิดรูปแบบของศิลปกรรม เช่น การวิเคราะห์ให้เห็นว่าดินแดนศรีวิชัยมีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับบริเวณภูมิภาคอื่นๆ โดยให้ความสำคัญในเรื่องของการค้าในฐานะของพ่อค้าคนกลาง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ, สังคมและศิลปวัฒนธรรม

2.1 เรื่องศรีวิชัยในฐานะรูปแบบศิลปกรรมจากศิลปวัตถุและโบราณสถาน

ผลงานที่ศึกษาเรื่องศรีวิชัยด้านรูปแบบศิลปกรรมจากหลักฐานทางด้านศิลปวัตถุและโบราณสถาน

ปี	ชื่อผลงาน	เจ้าของผลงาน	ประเภทของงานเขียน
2524	เจดีย์วัดแก้วที่ไชยา	หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล	อนุสาร อ.ส.ท ปีที่ 21 ฉบับที่ 11 (มิ.ย.)
	แบบโครงสร้างและระเบียบการก่ออิฐสถาปัตยกรรมสกุลช่างเขมรและศรีวิชัย	อนุวิทย์ เจริญศุกกุล	หนังสือ
2525	สถาปัตยกรรมแบบศรีวิชัยในคาบสมุทรมหาใต้ประเทศไทย	รศ.อนุวิทย์ เจริญศุกกุล	รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์โบราณคดี-ศรีวิชัย
2526	สถาปัตยกรรมแบบศรีวิชัยในคาบสมุทรมหาใต้ประเทศไทย	อนุวิทย์ เจริญศุกกุล	วารสารศิลปากร ปีที่ 27 ฉบับที่ 3 (ก.ค.)
2527	บทบาทของสถาปัตยกรรมแบบศรีวิชัยกลุ่มไชยากับประวัติศาสตร์อารยธรรมเอเชียอาคเนย์ : แนวความคิดเบื้องต้น	อนุวิทย์ เจริญศุกกุล	วารสารศิลปากร ปีที่ 28 ฉบับที่ 4 (ก.ย.)
	ข้อสังเกตด้านประติมานวิทยาของพระโพธิสัตว์ ซึ่งพบที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี	เชมชาติ เทพไชย	นิตยสารศิลปากร ปีที่ 28 ฉบับที่ 5 (พ.ย.)
2535	ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ. 2000	ศ.ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล	หนังสือ
2539	วิวัฒนาการศิลปสถาปัตยกรรมไทยพุทธศาสนา	เฉลิม รัตนทัศนีย์	
2547	ข้อสังเกตเกี่ยวกับรูปแบบการครองหนังกวางของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี	เด่นดาว ศิลปานนท์	นิตยสารศิลปากร ปีที่ 47 ฉบับที่ 1 ม.ค.-ก.พ.

ภายหลังพ.ศ.2520 การศึกษาเรื่องศรีวิชัยด้านรูปแบบศิลปกรรมจะศึกษาศิลปวัตถุและโบราณสถาน ในฐานะที่เป็นหลักฐานยืนยันเกี่ยวกับการเผยแผ่พุทธศาสนาบนคาบสมุทรมลายู โดยใช้เส้นทางสายตะกั่วป่าและคลองท่อมไปออกบริเวณอ่าวบ้านดอน ซึ่งเป็นบริเวณที่มีการค้นพบ

¹บรรจง วงศ์วิเชียร.(2525). "การสำรวจ ขุดค้น ขุดแต่ง เพื่อทำหลักฐานเกี่ยวกับเรื่องศรีวิชัย"ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์โบราณคดี-ศรีวิชัย.หน้า193-198.

พระพุทธรูปอิทธิพลศิลปะอินเดียแบบคุปตะที่บริเวณเมืองไชยา ดังนั้นการเผยแพร่พุทธศาสนาลัทธิมหายานจึงเป็นวัฒนธรรมที่โดดเด่นของสังคมชาวศรีวิชัยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 13 เป็นต้นมา โดยหลักฐานที่สำคัญคือโบราณสถานและโบราณวัตถุบนคาบสมุทรมลายูที่เรียกว่าศิลปะแบบศรีวิชัย

3. เรื่องสมำพันธรัฐศรีวิชัย

การศึกษาเรื่องศรีวิชัยในประเด็นของการเป็นสมำพันธรัฐ เป็นผลมาจากการถกเถียงเรื่องของการศึกษาเรื่องศรีวิชัยในประเด็นเรื่องจุดศูนย์กลางและที่ตั้งของอาณาจักร ทั้งนี้เพราะการศึกษาเรื่อง "ศรีวิชัย" มีข้อจำกัดในเรื่องหลักฐาน อีกทั้งหลักฐานที่มีอยู่ก็ไม่ชัดเจนเพียงพอที่จะสามารถหาข้อสรุปของศรีวิชัยได้ จึงทำให้การที่จะชี้ชัดลงไปว่าศรีวิชัยคืออะไร, อยู่ที่ไหน, มีขอบเขตกว้างไกลเพียงใด, อะไรคือสัญลักษณ์ที่ใช้กำหนดความเป็นศรีวิชัยเป็นเรื่องที่ไม่สามารถหาข้อสรุปได้ จนทำให้มีนักวิชาการบางกลุ่มหันมาให้ความสนใจเรื่อง "ศรีวิชัย" ในประเด็นการคลี่คลายของชุมชน โดยจะอธิบายถึงพัฒนาการของศรีวิชัย จากการใช้หลักฐานทางโบราณคดีแนววัฒนธรรม ซึ่งจะเน้นให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของชุมชนต่างๆที่ตั้งอยู่ภายในพื้นที่เดียวกัน รวมถึงการอธิบายว่าชุมชนดังกล่าวสัมพันธ์กับชุมชนในภูมิภาคอื่น ๆ อย่างไร เช่น การนับถือพระพุทธศาสนาในลัทธิมหายานที่แสดงออกทางสถาปัตยกรรมและประติมากรรมรูปเคารพ

ผลงานสำคัญที่เสนอเรื่องนี้ คือ การจัดการประชุมสัมมนาเรื่องประวัติศาสตร์โบราณคดี-ศรีวิชัย ในพ.ศ.2525¹ จากผลงานเล่มนี้เสนอว่า "ศรีวิชัย" เป็นชื่อของ "สมำพันธรัฐ" ไม่ใช่ชื่อของอาณาจักรที่มีจุดศูนย์กลางอยู่ที่เมืองใดเมืองหนึ่ง แต่เป็นการรวมกลุ่มของบ้านเมืองที่ตั้งอยู่บริเวณหมู่เกาะหรือบนคาบสมุทรมลายู ที่มีลักษณะของศิลปวัฒนธรรมบางประการร่วมกัน เช่น การนับถือพระพุทธศาสนาในลัทธิมหายานที่แสดงออกทางสถาปัตยกรรมและประติมากรรมรูปเคารพ อีกทั้งยังเป็นการรวมกลุ่มของบ้านเมืองเพื่อหวังผลประโยชน์ในเรื่องของการค้าทางทะเลร่วมกัน ส่วนอำนาจของศูนย์กลางก็มักจะไม่มำนาจที่แท้จริง แต่ศูนย์กลางจะเปลี่ยนไปตามความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองในแต่ละยุค ดังนั้นบ้านเมืองอื่นๆ จึงมีอิสระในการปกครองตนเองค่อนข้างสมบูรณ์ จากเหตุผลเหล่านี้จึงนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่าชื่อ "ศรีวิชัย" ที่ปรากฏให้เห็นบนจารึกต่างๆไม่ใช่ชื่อของอาณาจักร หากแต่รวมเรียกว่า "สมำพันธรัฐศรีวิชัย" นั่นเอง แต่การศึกษาและเสนอว่า "ศรีวิชัย" คือ "สมำพันธรัฐ" ไม่ใช่ "อาณาจักร" ก็ยังไม่เป็นที่ยอมรับของนักวิชาการบางคนที่ยังมองว่า หากจะกล่าวถึงบ้านเมืองในยุคหนึ่งๆจะไม่สามารถปฏิเสธอำนาจอำนาจรัฐที่มีศูนย์กลางการปกครองให้พ้นไปได้ และการเมืองในระบบสมำพันธรัฐถือได้ว่าเป็นสิ่งใหม่เกินไป ที่จะนำมาอธิบายรูปแบบการปกครองของรัฐโบราณ เช่น ศรีวิชัย

3.1 การศึกษาเรื่องสมำพันธรัฐจากเอกสารโบราณและจารึก

ผลงานที่ศึกษาเรื่องศรีวิชัยเกี่ยวกับศรีวิชัยในประเด็นเรื่องสมำพันธรัฐจากหลักฐานทางด้านเอกสารโบราณและจารึก

¹ กรมศิลปากร. (2525). รายงานการสัมมนาเรื่องประวัติศาสตร์โบราณคดี-ศรีวิชัย. กรุงเทพฯ:พิมพ์เศศ.

ปี	ชื่อผลงาน	เจ้าของผลงาน	ประเภทของงานเขียน
2525	การบันทึกหลักฐานต่างๆเกี่ยวกับศรีวิชัย	รศ.ดร.สิบแสง พรหมบุญ	รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์ โบราณคดี-ศรีวิชัย
	สภาพการเมืองสมัยศรีวิชัย	สุนทร ชูตินทรานนท์	รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์ โบราณคดี-ศรีวิชัย
	สภาพสังคมและการเมืองของอาณาจักรศรีวิชัย	สุนทร ชูตินทรานนท์	วารสารศรีวิชัย ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (ก.ย.)

การศึกษาเรื่องศรีวิชัยในประเด็นเรื่องสมาพันธรัฐจากหลักฐานทางด้านเอกสารโบราณและจารึกจากเอกสารโบราณและจารึก ได้สะท้อนให้เห็นว่าศรีวิชัยเป็นรัฐที่ยิ่งใหญ่ทางการค้า แต่การควบคุมเส้นทางการค้าต้องเผชิญกับปัญหาหลายประการ เช่น การไม่เชื่อฟังของเมืองต่างๆ หรือปัญหาของการขัดผลประโยชน์ระหว่างกัน จึงสันนิษฐานได้ว่าผู้นำศรีวิชัยต้องเผชิญกับปัญหาสภาพทางการเมือง เช่น จารึกที่ค้นพบจากเมืองปาเล็มบัง ได้ระบุคำสาปแช่งชาวเมืองแถบแม่น้ำบาตังและบนเกาะบังกาที่ขัดต่อพระบรมราชโองการของพระเจ้าแผ่นดิน และการระบุถึงกองทัพของศรีวิชัยที่กำลังจะยกทัพไปตีชวา จากหลักฐานเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าอำนาจทางการเมืองของผู้นำศรีวิชัยไม่ได้มีอำนาจมากมายและถาวร โดยจะขึ้นอยู่กับเศรษฐกิจและการควบคุมเมืองท่าต่างๆและกลุ่มพ่อค้าทางทะเล ถ้าผู้นำศรีวิชัยไม่สามารถควบคุมเมืองเหล่านี้ได้ก็จะเกิดปัญหา โดยเฉพาะในกรณีที่ผู้นำเก่าที่มีบารมีได้ตายลงและถูกแทนที่โดยผู้นำใหม่ซึ่งอ่อนเยาว์ จนไม่สามารถสร้างความยำเกรงให้กับเมืองท่าต่างๆได้ เมื่อเหตุการณ์เป็นเช่นนี้ก็ย่อมเป็นไปได้ว่าผู้นำเมืองท่าเมืองใดจะประกาศตัวขึ้นเป็นผู้นำรัฐศรีวิชัยคนใหม่ ก็ต้องเอาเมืองท่าของตนเป็นศูนย์กลางของรัฐซึ่งจะต้องมีความพร้อมทั้งทางด้านผู้นำ, ทรัพยากรและกำลังคนก็จะสามารถประกาศตัวเป็นผู้นำรัฐศรีวิชัยได้ โดยอาศัยเมืองท่าของตนเป็นศูนย์กลาง

3.2 การศึกษาเรื่องสมาพันธรัฐจากหลักฐานด้านภูมิศาสตร์

ผลงานที่ศึกษาเรื่องศรีวิชัยเกี่ยวกับศรีวิชัยในประเด็นเรื่องสมาพันธรัฐจากการใช้หลักฐานทางด้านภูมิศาสตร์

ปี	ชื่อผลงาน	เจ้าของผลงาน	ประเภทของงานเขียน
2521	ชุมชนโบราณในภาคใต้	ศรีศักร วัลลิโภดม	รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์ นครศรีธรรมราช
2522	ชุมชนโบราณในสี่จังหวัดภาคใต้	ศรีศักร วัลลิโภดม	วารสารเมืองโบราณ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ธ.ค.2521-ม.ค.2522)
	เส้นทางคมนาคมทางบกในประเทศไทยสมัยโบราณที่มีความสัมพันธ์กับการคมนาคมทางทะเล	มานิต วัลลิโภดม	ศิลปากร ปีที่ 23 ฉบับที่ 1-2(มี.ค.-พ.ค.)
2525	พัฒนาการของบ้านเมืองในภาคใต้ของประเทศไทยในสมัยศรีวิชัย	รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม	รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์ โบราณคดี-ศรีวิชัย
	การเดินทางเรือและการค้าของอาณาจักรศรีวิชัย	ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์ุ์	รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์ โบราณคดี-ศรีวิชัย
2540	ทะเบียนแหล่งศิลปกรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี	ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์ุ์	หนังสือ
2549	แลได้:คูประวัติศาสตร์ในสุวรรณภูมิ	ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์ุ์	กรุงเทพฯ:หลักพิมพ์

อาณาจักรศรีวิชัยเจริญรุ่งเรืองด้วยสาเหตุของปัจจัยการค้าทางทะเลเป็นหลัก ด้วยความสามารถในการเดินเรือ และการควบคุมผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ บริเวณช่องแคบมะละกาและช่องแคบซุนดา โดยมีลักษณะภูมิประเทศเป็นหมู่เกาะมีแหลมใหญ่ยื่นอยู่ในคาบสมุทรมุข ซึ่งต้องใช้เรือเป็นพาหนะในการเดินทางเป็นหลัก ดังนั้นชาวศรีวิชัยจึงได้รับการปลูกฝังนิสัยความรู้ความชำนาญในการเดินเรือทะเลเป็นอย่างดี จึงเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้ชาวศรีวิชัยกลายเป็นอาณาจักรแห่งการเดินเรือ

จากจุดนี้เองเป็นสาเหตุของการย้ายที่ตั้งเมืองหลวงหรือศูนย์กลางการปกครองไปตั้งในหลายที่ เพราะการอพยพเคลื่อนย้ายทางเรือทำได้สะดวก และการย้ายที่ตั้งของเมืองหลวงก็อาจมาหลายปัจจัย เช่น การทำสงคราม หรือเพิ่มความเหมาะสมในทะเลที่ตั้งในการควบคุมผลประโยชน์ทางการเดินเรือ และการค้าขายทางทะเล ซึ่งปัจจัยที่เกื้อหนุนให้ย้ายจุดศูนย์กลางจะสัมพันธ์กับการศึกษาเรื่องศรีวิชัยจากการใช้หลักฐานประเภทอื่น

3.3 การศึกษาเรื่องสมพันธรัฐจากผลการสำรวจจากงานขุดค้นและขุดแต่งทางโบราณคดี

ผลงานที่ศึกษาเรื่องศรีวิชัยในประเด็นเรื่องสมพันธรัฐจากการใช้ผลการสำรวจจากงานขุดค้นและขุดแต่งทางโบราณคดี

ปี	ชื่อผลงาน	เจ้าของผลงาน	ประเภทของงานเขียน
2522	อิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียในเอเชียอาคเนย์ (เน้นประเทศไทย)	สิริวัฒน์ คำวันสา	หนังสือ
2523	การสำรวจขุดค้นวัดแก้ว อำเภอลำดวน จังหวัดสุราษฎร์ธานี	เชมชาติ เทพไชย	วารสารศิลปากร ปีที่ 24 ฉบับที่ 3 (ก.ค.)
2524	เครื่องถ้วยจีนที่พบจากแหล่งโบราณคดีในประเทศไทย	ณัฐภักดิ์ จันทวิษ	วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร
2525	ตรวจสอบหลักฐานใหม่เกี่ยวกับการเดินเรือสมัยศรีวิชัยที่แหลมโพธิ์ อำเภอลำดวน จังหวัดสุราษฎร์ธานี	เชมชาติ เทพไชย	วารสารศิลปากร ปีที่ 26 ฉบับที่ 1 (มี.ค.)
	ข้อคิดเห็นบางประการเกี่ยวกับศิลปะและประวัติศาสตร์แห่งคาบสมุทรมุขภาคใต้	ผศ.ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์	รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์โบราณคดี-ศรีวิชัย
	ความสัมพันธ์ทางด้านเครื่องถ้วยภาคใต้ที่เกี่ยวข้องกับศรีวิชัย เน้นเฉพาะเครื่องถ้วยพื้นเมือง	ผศ.ดร.ผาสุข อินทราวุธ	รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์โบราณคดี-ศรีวิชัย
	ความสัมพันธ์ทางด้านเครื่องถ้วยจีนที่เกี่ยวข้องกับศรีวิชัย	ณัฐภักดิ์ จันทวิษ	รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์ - โบราณคดี ศรีวิชัย
	หลักฐานใหม่เกี่ยวกับการเดินเรือสมัยศรีวิชัยที่แหลมโพธิ์ อำเภอลำดวน จังหวัดสุราษฎร์ธานี	เชมชาติ เทพไชย และ กุชงค์ จันทวิษ	วารสารศิลปากร ปีที่ 26 ฉบับที่ 2
	เจดีย์วัดหลง	ปรีชา วงศ์วิเชียร	วารสารศรีวิชัย ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (ธ.ค.)
	การสำรวจ ขุดค้น และศึกษาทางด้านโบราณคดีเพื่อหาหลักฐานเกี่ยวกับเรื่องศรีวิชัย	เชมชาติ เทพไชย	รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์โบราณคดี-ศรีวิชัย
2526	เครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ถังจากแหล่งโบราณคดีแหลมโพธิ์และป่ายาง อำเภอลำดวน จังหวัดสุราษฎร์ธานี	กุชงค์ จันทวิษ	วารสารศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 4 ฉบับที่ 4 (ก.พ.)

	หม้อกุนต์ในคาบสมุทรภาคใต้ของไทย	ผาสุข อินทรารุช	วารสารเมืองโบราณ ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (ม.ค.-มี.ค.)
2527	แหลมโพธิ์ :การศึกษาเครื่องถ้วยต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับด้านการค้าที่เชื่อมโยงกับภูมิภาคอื่นๆ	เชมชาติ เทพไชย	วารสารเมืองโบราณ ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 (เม.ย.-มิ.ย.)
2528	ศูนย์กลางของศรีวิชัยมีที่แห่งอยู่ที่ไหนแน่	สุจิตต์ วงษ์เทศ	วารสารศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 6 ฉบับที่ 6 (เม.ย.)
	ประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทย ฉบับคู่มือนักศึกษา	พิริยะ ไกรฤกษ์	หนังสือ
2529	สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่มที่ 1-10	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา .สถาบันทักษิณคดีศึกษา	หนังสือ
	เครื่องถ้วยเงินที่พบจากแหล่งโบราณคดีในประเทศไทย	ณัฐภักดิ์ จันทวิช	หนังสือ
2531	แหลมโพธิ์ แหล่งเศรษฐกิจของศรีวิชัย	กรมศิลปากร	หนังสือ
	ศรีวิชัย	สุจิตต์ วงษ์เทศ	หนังสือ
2535	สยามประเทศ	ศรีศักร วัลลิโภดม	หนังสือ
2536	ปัตตานีในภาพประวัติศาสตร์ศรีวิชัย	ศรีศักร วัลลิโภดม	วารสารเมืองโบราณ ปีที่ 19 ฉบับที่ 1 มกราคม - มีนาคม
2539	สยามประเทศ:ภูมิหลังของประเทศไทยตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ราชอาณาจักรสยาม	ศรีศักร วัลลิโภดม	หนังสือ
2542	คำถามใหม่ทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีไทย	ศรีศักร วัลลิโภดม	วารสารศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 21 ฉบับที่ 2 (ธ.ค.)
253	รายงานเบื้องต้นการสำรวจขุดแต่ง ขุดค้น แหล่งโบราณคดีเขาศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี	สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 11 นครศรีธรรมราช สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติกรมศิลปากร	รายงานการขุดค้น
	ศรีวิชัยในสยาม	สุจิตต์ วงษ์เทศ	หนังสือ
	ประวัติศาสตร์อารยธรรมภาคใต้ :แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่สำคัญในประเทศไทย	ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์	หนังสือ
2544	สถานภาพการศึกษาและหลักฐานใหม่ด้านโบราณคดีในภาคใต้ปัจจุบัน	อมรา ศรีสุชาติ	หนังสือ
2546	อู่อารยธรรมแหลมทองคาบสมุทรไทย	ศรีศักร วัลลิโภดม	หนังสือ
	อู่อารยธรรมแหลมทองคาบสมุทรไทย	ศรีศักร วัลลิโภดม	หนังสือ
2547	รัฐปัตตานีในศรีวิชัย	สุจิตต์ วงษ์เทศ	หนังสือ

จากการขุดค้นทางโบราณคดี ทำให้พบเครื่องถ้วยพื้นเมือง , เครื่องถ้วยเงิน, ลูกบิด และเศษแก้วอาหรับ เป็นจำนวนมาก ซึ่งหลักฐานที่ได้จากการขุดค้นเป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นว่า บริเวณที่ได้รับการขุดแต่งและขุดค้นเป็นแหล่งที่ได้รับการพัฒนาจนกลายเป็นสถานีการค้าและมีความสัมพันธ์กับแผ่นดินใหญ่ เช่นการพบเครื่องมือหินแบบต่างๆ บริเวณตำบลปากหมากใกล้ต้นน้ำคลองไชยา รวมถึงกลองมโหระทึกและประติมากรรมที่มีอิทธิพลของศิลปะอินเดียผสมผสานกับศิลปะพื้นเมือง ของเหล่านี้ล้วนชี้ให้เห็นว่า บริเวณเมืองไชยามีพัฒนาการของการก่อตั้งชุมชนและมีการติดต่อกับชุมชนภายนอก จนกลายเป็นเมืองท่าหรือเมืองสำคัญของคาบสมุทรไทย แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าหลักฐานที่ได้จากการขุดค้น เช่น

เครื่องถ้วยจีนและเครื่องถ้วยเปอร์เซียส่วนมากมีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 15 ซึ่งไม่พบเครื่องถ้วยที่มีอายุเก่าแก่กว่านี้ จึงได้ตั้งข้อสันนิษฐานว่าอาจมีการย้ายสถานีการค้าจากฝั่งทะเลตะวันออกของแหลมอินโดจีน อำเภอไชยาไปสู่พื้นที่อื่นบนคาบสมุทรไทย หรือย้ายไปสู่ภูมิภาคอื่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก็เป็นไปได้

บทสรุป

จากการสำรวจสถานภาพของการศึกษาเรื่อง "ศรีวิชัย" ตั้งแต่ในพ.ศ.2520-2550 พบว่า ผลงานที่ศึกษาเรื่องศรีวิชัยส่วนใหญ่จะได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในทศวรรษ 2520 ซึ่งเป็นช่วงที่เริ่มมีการจัดการสัมมนาประวัติศาสตร์ อีกทั้งยังมีการสำรวจขุดค้นทางโบราณคดีตามแหล่งโบราณคดีในชุมชนต่างๆ จึงทำให้การศึกษาเรื่องศรีวิชัยได้รับความสนใจมากยิ่งขึ้นในช่วงทศวรรษนี้

จากการกำหนดช่วงเวลาดังกล่าวสามารถสรุปสถานภาพของการศึกษาเรื่อง "ศรีวิชัย" ได้เป็น 3 ประเด็น คือ เรื่องจุดศูนย์กลางและที่ตั้งของอาณาจักร, เรื่องรูปแบบของศิลปะ และเรื่องสัมพันธรัฐศรีวิชัย ดังนี้

1. เรื่องจุดศูนย์กลางและที่ตั้งของอาณาจักร

การศึกษาเรื่องที่ตั้งและจุดศูนย์กลางของอาณาจักร จัดได้ว่าเป็นการศึกษาที่ต่อเนื่องมาตั้งแต่ยุคต้นของการศึกษาเรื่องศรีวิชัย โดยศึกษาจากหลักฐานประเภทต่างๆ เช่น เอกสารโบราณ ศิลปจารึก โบราณวัตถุ โบราณสถาน แต่จากข้อจำกัดอยู่ที่ความไม่ชัดเจนของหลักฐาน จึงเป็นเหตุให้เกิดการถกเถียงในเรื่องการกำหนดเรื่องที่ตั้งและศูนย์กลางของอาณาจักร โดยการศึกษาเรื่องที่ตั้งและจุดศูนย์กลางสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเด็น คือ "ศรีวิชัย" เป็นชื่ออาณาจักรโบราณอาณาจักรหนึ่ง ที่มีอำนาจทางการเมืองมั่นคง มีอาณาเขตกว้างขวางใหญ่โตครอบคลุมพื้นที่หมู่เกาะต่างๆ ตั้งแต่หมู่เกาะสุมาตราจนถึงบริเวณตอนใต้ของคาบสมุทรมลายูและมีอิทธิพลเหนือคาบสมุทรภาคใต้ของประเทศไทย โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองปาเล็มบังบนเกาะสุมาตราตอนใต้มีอายุในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-18 และ "ศรีวิชัย" เป็นชื่ออาณาจักรที่ยิ่งใหญ่แต่มีศูนย์กลางของศรีวิชัย อยู่ที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

2. รูปแบบของศิลปะ

การศึกษาเรื่องรูปแบบศิลปะของศรีวิชัย ได้มีการศึกษาพร้อมกับเรื่องที่ตั้งและจุดศูนย์กลางของอาณาจักร โดยกล่าวว่า ศิลปะรูปแบบ "ศรีวิชัย" คือ ศิลปะที่สร้างขึ้นตามพุทธศาสนาเถรวาทมหายาน เช่น การสร้างสถาปัตยกรรม แบบพุทธเจดีย์ที่พบเห็นได้ในสยามโดยเฉพาะในเขตจังหวัดสุราษฎร์ธานี เช่น พระบรมธาตุไชยา รวมถึงประติมากรรมรูปเคารพต่างๆ เช่นพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร เป็นต้น

หลังจากที่มีการศึกษาเรื่องศรีวิชัยมาระยะหนึ่ง พบว่าประเด็นที่ได้รับความสนใจและเป็นปัญหาในการศึกษา คือ เรื่องของที่ตั้งจุดศูนย์กลางและยุคสมัยของศิลปะ ดังนั้นในช่วงประมาณพ.ศ.2525 มีนักวิชาการบางกลุ่มหันมาให้ความสนใจที่จะศึกษาเรื่องศรีวิชัย ในประเด็นที่เกี่ยวกับการคลี่คลายของชุมชน โดยจะอธิบายถึงพัฒนาการการเกิดของชุมชน โดยใช้หลักฐานทางโบราณคดีแนววัฒนธรรม ซึ่งจะเน้นให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของชุมชนต่างๆที่ตั้งอยู่ภายในท้องถิ่นเดียวกัน รวมถึงการอธิบายว่าชุมชนดังกล่าวสัมพันธ์กับชุมชนในภูมิภาคอื่นอย่างไร ดังนั้นภายหลังจากการประชุมสัมมนาเรื่อง

ประวัติศาสตร์โบราณคดี-ศรีวิชัยในพ.ศ.2525 จึงทำให้นักวิชาการไทยบางกลุ่มสันนิษฐานว่า “ศรีวิชัย” เป็นชื่อของ “สมาพันธรัฐ”

3. เรื่องสมาพันธรัฐศรีวิชัย

การศึกษาเรื่อง “ศรีวิชัย” ในฐานะที่เป็น “สมาพันธรัฐ” เกิดขึ้นภายใต้แนวความคิดข้างต้น โดยกล่าวว่า “ศรีวิชัย” ไม่ใช่ชื่อของอาณาจักรที่มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองใดเมืองหนึ่ง แต่เป็นการรวมกลุ่มของบ้านเมืองที่ตั้งอยู่บริเวณหมู่เกาะหรือบนคาบสมุทรมาลายู ที่มีลักษณะของศิลปวัฒนธรรมบางประการร่วมกัน เช่น การนับถือพระพุทธศาสนาในลัทธิมหายาน ที่แสดงออกทางสถาปัตยกรรมและประติมากรรมรูปเคารพ อีกทั้งยังเป็นการรวมกลุ่มของบ้านเมืองเพื่อหวังผลประโยชน์ในเรื่องของการค้าทางทะเลร่วมกัน ส่วนอำนาจของศูนย์กลางก็มักจะไม่มีอำนาจที่แท้จริง หากแต่ศูนย์กลางจะเปลี่ยนไปตามความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองในแต่ละยุค ดังนั้นบ้านเมืองอื่นๆ จึงมีอิสระในการปกครองตนเองค่อนข้างสมบูรณ์ จากเหตุผลเหล่านี้จึงนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่าชื่อ “ศรีวิชัย” ที่ปรากฏให้เห็นบนจารึกต่างๆ ไม่ใช่ชื่อของอาณาจักร หากแต่รวมเรียกว่า “สมาพันธรัฐศรีวิชัย” นั่นเอง

แต่การเสนอว่า “ศรีวิชัย” คือ “สมาพันธรัฐ” ไม่ใช่ “อาณาจักร” ก็ยังไม่เป็นที่ยอมรับของนักวิชาการบางคนที่มองว่า หากจะกล่าวถึงบ้านเมืองในยุคหนึ่งๆ จะไม่สามารถปฏิเสธอำนาจรัฐที่มีศูนย์กลางการปกครองให้พ้นไปได้ และการเมืองในระบบสมาพันธรัฐถือได้ว่าเป็นสิ่งใหม่เกินไป ที่จะนำมาอธิบายรูปแบบการปกครองของรัฐโบราณ เช่น ศรีวิชัย

บรรณานุกรม

เชมชาติ เทพไชย.(2523, กรกฎาคม).การสำรวจขุดค้นวัดแก้ว อำเภอยะโยน จังหวัดสุราษฎร์ธานี.

วารสารศิลปากร.24(3): 13 - 23.

_____. (2525, พฤษภาคม).หลักฐานใหม่เกี่ยวกับการเดินเรือสมัยศรีวิชัยที่แหลมโพธิ์ อำเภอยะโยน จังหวัดสุราษฎร์ธานี.วารสารศิลปากร.26(2): 29- 38.

_____. (2527, เมษายน-มิถุนายน).แหลมโพธิ์ : การศึกษาเครื่องถ้วยต่างประเทศที่เกี่ยวกับด้านการค้าที่เชื่อมโยงกับภูมิภาคอื่นๆ.วารสารเมืองโบราณ.15-26.

คงเดช ประพัฒน์ทอง. (2529). โบราณคดี ประวัติศาสตร์.กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

จันทร์จิรายุ รัชนี้, ม.จ.(2530).อาณาจักรศรีวิชัยที่ไชยา.กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์อรุณวิทยา.

_____. (2525, กรกฎาคม).อาณาจักรศรีวิชัยในคริสต์ศตวรรษที่ 7.วารสารศิลปวัฒนธรรม.3(9): 7 -11.

_____. (2529, พฤศจิกายน).ศรีวิชัยที่ไชยา.วารสารศิลปวัฒนธรรม.8 (1):86 – 95.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2469).ตำนานพุทธเจดีย์สยาม.พระนคร: มปท. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าจอมมารดาชุ่ม)

- ธรรมทาส พานิช.(2469, ธันวาคม).ศรีวิชัย.นิตยสารศิลปากร. 7(7): 93 – 100.
- _____. (2534).ไชยา ที่ตั้งนครหลวงของอาณาจักรศรีวิชัย.กรุงเทพฯ: อรุณวิทยา.
- นงคราญ ศรีชาย . (2544) . ตามรอยศรีวิชัย . สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ.กรุงเทพฯ:ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ.
- บริหารบุรุษภัณฑ์, หลวง. (2476). โบราณวัตถุในสยามภาค 1.พระนคร: พระจันทร์.
- ปรีชา นุ่นสุข.(2519).ไชยา – สุราษฎร์ธานี.กรุงเทพฯ: กรุงสยามการพิมพ์.
- _____. (2525).หลักฐานทางโบราณคดีในภาคใต้ของประเทศไทยที่เกี่ยวกับอาณาจักรศรีวิชัย.
นครศรีธรรมราช: ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครุ นครศรีธรรมราช.
- มานิต วัลลิโกดม.(2531).ทักษิณรัฐ.กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- ยงยุทธ ชูแว่น.(2544). สถานภาพการศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์ภาคใต้ในประเทศไทย (พ.ศ. 2503-2535).
ในสถานภาพงานวิจัยสาขาประวัติศาสตร์ในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2503 – 2535.
กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- พระครูอินทปัญญาจารย์. (2493). แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน.พระนคร:
คณะกรรมการจังหวัดสุราษฎร์ธานี และคณะกรรมการอำเภอไชยา.
- ศิลปากร, กรม. (2520).ประวัติวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหารและบทความเกี่ยวกับอาณาจักร
ศรีวิชัย. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.
- _____. (2525ก).รายงานการสัมมนา เรื่องประวัติศาสตร์โบราณคดี-ศรีวิชัย.กรุงเทพฯ: พิมพ์.
- _____. (2525ข).พระบรมธาตุไชยา.กรุงเทพฯ: ยูไนเต็ดโปรดักชั่น.
- _____. (2531).ศรีวิชัย.กรุงเทพฯ: การศาสนา.
- _____. (2533). รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานีครั้งที่ 1.สุราษฎร์ธานี: วิทยาลัย
ครุสุราษฎร์ธานี.
- _____. (2543) .โบราณคดี ศรีวิชัย : มุมมองใหม่การศึกษาวิเคราะห์แหล่งโบราณคดีรอบอ่าว
บ้านดอน .นครศรีธรรมราช: เม็ดทราย.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, ศ.ม.จ. (2520). "สภาพการณ์ภาคเอเชียอาคเนย์ ก่อน พ.ศ.1800 เรื่องแหลมมลายูและ
หมู่เกาะอินโดนีเซีย พุทธศตวรรษที่ 6-18" ใน ประวัติวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหารและ
บทความเกี่ยวกับอาณาจักรศรีวิชัย. กรุงเทพฯ:อมรินทร์การพิมพ์.
- _____. (2524, มิถุนายน).เจดีย์ที่วัดแก้ว ไชยา.อนุสาร อ.ส.ท. 21(11): 47 – 54.
- สงบ ส่งเมือง.(2532).วิวัฒนาการการเขียนประวัติศาสตร์ภาคใต้.ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.อัสสาเนา.
- สุราษฎร์ธานี, วิทยาลัยครุ. (2527). สัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี. สุราษฎร์ธานี: วิทยาลัยครุ
สุราษฎร์ธานี.

- อมรา ชันดีสิทธิ์ และธราพงศ์ ศรีสุชาติ.(2529). "ชุมชนสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ภาคใต้" สารานุกรม
วัฒนธรรมภาคใต้ (เล่ม 3). สถาบันทักษิณคดีศึกษา.มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา:
กรุงเทพฯ
- อมรา ศรีสุชาติและคณะ. (2532). เครื่องถ้วยจีนรุ่นแรกๆในภาคใต้ของไทย. วารสารสารศิลปากร.
33(4): 27-29.
- อดิศร ศักดิ์สูง, สกรรจ์ จันทรัตน์, ศุภการ สิริไพศาล. (2547). การศึกษาองค์ความรู้งานวิจัย
ประวัติศาสตร์ภาคใต้ในรอบทศวรรษ พ.ศ. 2537-2547. ทูลอดหนุนงานวิจัยจาก
งบประมาณเงินรายได้ มหาวิทยาลัยทักษิณ 2547.อัดสำเนา.
- อานันท์ กาญจนพันธ์.(มกราคม-มิถุนายน 2543). "แนวความคิดและวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
ในมิติทางวัฒนธรรม".วารสารสถาบันวิจัยศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
1(2(2):17-32.